

AVARLARA AİT BULUNTU YERLERİ İLE ÇIKARILAN BAKİYELERİN KISACA DEĞERLENDİRİLMESİ

BRIEF EVALUATION OF THE UNEARTHED FINDINGS BELONGING TO AVARS AND THEIR FINDSPOTS

Fatma Aysel DINGİL ILGIN*

Öz

Orta ve Doğu Avrupa'da günümüzde Macaristan, Slovakya, Ukrayna, Romanya, Sırbistan ve Hırvatistan'ın belli bölümlerinden oluşan bir coğrafyada büyük bir kağanlık tesis etmiş olan Avarlar, kendilerine has kültürlerinin izlerini bu bölgelerde bırakmışlardır. Çoğunlukla Bizanslı sanatçılara yaptırılan ancak tamamen Avar zevkine göre işlenmiş maddî kültür buluntuları Avrupa'da büyük yankı uyandırmış ve Avarların maden işlemeciliği ile öne çıkmalarını sağlamıştır. Özellikle savaş teçhizatı noktasında son derece önemli bir yere sahip olan Avarlar, geç Avar dönemi adı verilen dönemde Türkistan'dan getirdikleri savaş araç gereçlerini şekillendirme noktasındaki geleneği sürdürmüşlerdir. Avarlara ait birçok buluntuyu barındıran Orta ve Doğu Avrupa coğrafyasındaki buluntu yerleri araştırmamızın konusunu teşkil etmekle beraber, bu bölgelerde bulunan hazinelerin büyük bir bölümü literatürümüze kazandırılmamıştır. Bu nedenle çalışmamızda bu hazinelerden elde edilen buluntuların genel özelliklerine yer vererek bu coğrafyada bulunan belli başlı buluntu yerleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler

Avarlar, Orta Avrupa, Maden işlemeciliği, Arkeoloji, Türk Kültürü

Abstract

Avars, who have established a large state in Central and Eastern Europe in a geography consisting of certain parts of Hungary, Slovakia, Ukraine, Romania, Serbia and Croatia, left their traces of their own culture in these regions. The material culture finds, mostly made by Byzantine artisans but processed entirely according to the Avar taste, had a great impact in Europe and made the Avars stand out with precious metal embroidery. Avars, which have a very important place especially in terms of combat equipment, continued the tradition in shaping the combat equipments they brought from Turkestan in the period called late Avar period. Although the find places in Central and Eastern Europe, which contain many finds belonging to the Avars, constitute the subject of our research, most of the treasures found in these regions have not been brought to our literature. For this reason, we will try to give detailed information about the main find places in this geography by including the general characteristics of the finds obtained from these treasures in our study.

Keywords

Avars, Central Europe, Precious Metal Embroidery, Archaeology, Turkish Culture

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı e-mail: fatma.aysel@istanbul.edu.tr, Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-3744-9659>

GİRİŞ

Roma İmparatorluğu ile Frank Krallığı arasında Orta Avrupa merkezli bölgede yaşayan Türk kütlerini bir araya getirerek büyük bir devlet kuran Avarların kimlikleri tarihçiler arasında hâlâ tartışmalı bir konudur. Avrupa'daki Avar varlığı ilk defa Bizans kaynaklarında 558 yılında imparatorun elçiler vasıtasıyla yıllık vergi ve yerleşebilecekleri bir yer istemeleri ile görülmüştür. 568 yılında Langobard'ların İtalya'ya göç etmeleri üzerine bugünkü Macaristan topraklarının tamamında büyük bir devlet kurarak dönemin en güçlü devletleri arasında yer almışlardır. Nitekim zamanla Avar Kağanı Bayan'ın 592 yılında Çorlu önlerine kadar gelmesi ile Ten (Don) Nehri'nden Galya ve İtalya'ya kadar her yer Avarların askerî stratejisi ile tanışmıştır. Franklar ile de yoğun mücadelelere girişen Avar Kağanlığı'nı tarihe mal eden en önemli olay, şüphesiz 626 yılında Sasaniler ile birlikte gerçekleştirdikleri Konstantinopolis (İstanbul) Kuşatması'dır. İmparator Heraklios'un olmadığı bir sırada yaşanan kuşatmada şehir, şehrin patriği tarafından savunulmuş ve Sasani- Avar birlikteliği ile yapılan kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlandırılması sağlanmıştır. Kuşatma sırasında oldukça zor anlar yaşayan İstanbul halkı, Avarların çekilmek zorunda kalması ile kurtulmuş, bu kurtuluş hem o günlerde hem de daha sonraki yıllarda yapılan ayinler ve yazılan ilahilerle yüzyıllar boyunca hafızalarda canlı tutulmuştur. Bu durum Avar tarihi açısından iyi sonuçlar vermemiş, ordudaki yardımcı birliklerin dağılmasıyla gitgide güçsüzleşen Avar Devleti bütünlüğünü kaybederek, IX. yüzyılda yıkılmıştır. Ancak Avarlar Avrupa'da derin izler bırakmışlar; bu izler manevî olarak tesirini göstermiş hem de zengin arkeolojik verilerle maddî gücünü kanıtlamıştır. Türkistan'dan getirdikleri sanat anlayışlarını Orta Avrupa'da yaşatmışlar ve hayvan üslubunun Avrupa'daki örneklerini teşkil etmişlerdir (Kafesoğlu, 2007: s. 160-165).

Bilindiği üzere Türkler tarih sahnesine çıktıkları zamandan itibaren dünyanın dört bir köşesine yayılmış ve buralara kendilerine has kültürlerini bırakmışlardır. Avarlar, daha önce son derece başarılı bir politika yürütmüş olan Attila'nın soyundan gelmelerinden dolayı batı dünyasında halihazırda var olan merakı daha da üst düzeylere çıkarmışlardır. Bilhassa sanat noktasında Avrupa ve dünya hafızasına "Altın Çağ" olarak kazınmış baskın bir anlayış inşa etmişlerdir. Avarların oluşturdukları bu kültürün izlerini bugün arkeolojik bakıyelerden takip edebilme şansına sahibiz. (Çalışmamızda isimleri zikredilen hazineler tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır).

Yazılı belgelerden takip ettiğimiz tarihimizin arkeolojik veriler üzerinden somut olarak ta takip edilebilme imkanı tarih ilmi açısından üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır. Avar Kağanlığı da arkeolojik bakıyelerinin zenginliği ile dünyada büyük yankı uyandırmış bir arkeolojik geçmişe sahiptir. Bu arkeolojik verilerin çok büyük bir kısmının daha önce literatürümüze kazandırılmamış değerli çalışmalar olmalarından dolayı Avar buluntuları ile ilgili bilgi verdiğimiz çalışmamızın alandaki boşluğa büyük katkı sunacağı kanaatindeyiz.

Avar Maden İşlemeciliği

Avar arkeolojisi arkeologlar için buluntular açısından daima ilgi duyulan bir alan olmuştur. Gayet zengin içerikli ve kuşaktan kuşağa aktarılmış bir gelenekle inşa edilmiş olan Avar mezarları, üzerinde arkeolojik metotların uygulanabilirliği açısından çok uygundur. Avar buluntuları sergilendikleri yerlerde kendilerine bakanlara garip, egzotik ve pek çok farklı yerden beslenmiş zengin bir kültür birikimi olduklarını hissettirmektedirler (Daim, 1996, s. 199).

Avarlar hakkında araştırma yapan ilim adamlarının çeşitli görüşleri olsa da Avar dönemine ait kurganların sayısının Tuna Havzası'nı merkez alarak 50.000, bunun yanında Viyana, aşağı

Avusturya ve yine Avusturya'nın Burgenland bölgesinde de 5.000 civarında olmak üzere (Daim, 1996, s. 199) toplamda 60. 000(altmış binden) az olmadığı bir gerçektir. Bu kurganlar çoğunlukla Macaristan ve Slovakya bölgesinde bulunurken, bir kısmı da Sırbistan, Hırvatistan, Romanya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Almanya ve Polonya topraklarındadır. Yaklaşık 250 yıllık bir hakimiyet dönemi olan (567/8- 822) Avar Kağanlığı'nın arkeolojisini Erken (yaklaşık olarak 570-650), Orta (650-700) ve Geç (yaklaşık olarak 700-830) olarak üç dönemde incelemek yerinde olacaktır. Erken dönemde Türkistan, Karadenizin kuzeyi, Bizans, Batı Merovenjleri (Bugünkü Fransa ve Almanya arasında hakimiyet kurmuş bir Frank hanedanı), Germen ve Slavlardan gelen etki ile çok yönlü bir arkeolojik geçmişe sahip olan Avarlar, VII. yüzyılın ortalarından sonra bütün bu etkileri bünyesinde birleştirerek homojen ve karakteristik bir Avar kültürü oluşturmayı başarmışlardır (Kardaras, 2018, s. 103-104). Buluntular da mezarlarda görülme sıklığı bakımından çok keskin sınırlarla olmasa da şu şekilde bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir: Erken ve Orta Avar dönemi buluntuları daha çok kemer tokaları ve parçaları, küpeler, bilezikler, kolyeler, binicilik malzemeleri, silahlardan oluşurken, geç Avar çağında erken ve orta dönemde görülen buluntularla birlikte kemerlerin dekore edilmiş şekilleri, armalar ve çeşitli süslemelerle bezenmiş kemer parçaları, kadın mezarlarında kolye ve küpelerin yanı sıra inciler ve yüzükler, savaş araçları olarak refleks yaylar, kılıçlar, baltalar, ok uçları göze çarpmaktadır. Ayrıca yine geç Avar çağına ait at koşum takımlarının bulunduğu mezarlarda her biri ayrı bir ustalıkla imal edilmiş üzengiler, başlıklar da bulunmuştur (Profantová, 1992, Band. 2, s. 605).

Avar buluntuları onların yaşam tarzlarını, sanatlarını, giyim-kuşamlarını ve inançlarını da ihtiva eden bir gelenek meydana getirmişlerdir (Garam, 1979, s. 180). İlişki kurdukları pek çok topluluktan (Bizans İmparatorluğu, Germenler, Langobardlar, Gepidler, Franklar, Salavlar v.b.) bir taraftan sanat anlamında etkilenmişler, diğer taraftan da kendileri de onları etkilemişlerdir. Neticede Avrupa'nın etnik yapısını değiştirdikleri gibi kültürel yapısını da değiştirmişler ve bu etkiyi Türkistan'dan getirdikleri kendilerine has Türk gelenekleri ile sentezleyerek Türk kültürünün baskın olduğu bir sanat anlayışının ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. Buluntular üzerinde rastlanan hayvan üslubu adı verilen sanat anlayışına ait sahneler, özellikle kadın mezarlarında bulunan süs eşyaları, küpeler, savaş aletleri üzerindeki işlemelerle orijinal bir sanat anlayışı oluşturarak bunu diğer topluluklara da mal etmeyi başarmışlardır. Atalarından aldıkları demircilik geleneklerine altın, gümüş, bronz, keramik, cam gibi maddeleri ekleyerek bu geleneği geliştirmişler ve büyük bir ustalık sergileyerek günümüzde bile dünyanın dört bir yanındaki müzelerde görülebilecek eşsiz bir sanat ortaya koymuşlardır. Bu da tıpkı diğer Türk topluluklarında da olduğu gibi Avarların da Türk kültür geleneği çerçevesinde hayatlarının hem maddî hem de manevî bütün değerlerini aynı çatı altında birleştirerek ortak bir anlayış çerçevesinde bütünleştirmeyi başardıklarının bir kanıtı niteliğindedir.

Karpat Havzası'nın maden özellikle de bronz işlemeciliğini en iyi yapanların Avarlar olduğu bir gerçektir. Bu işlemecilikte kullandıkları teknikler de döneme göre değişiklikler göstermektedir. Maden işlemeciliği noktasında özellikle VI. yüzyıla ait olan ve Avusturya'nın Poysdorf bölgesinde son yıllarda yeniden araştırılmaya başlanan demirci zanaatkarlardan kalan buluntuların yer aldığı kurganlar bu konuda yeni bilgiler vermişlerdir. Buluntuların analizi sırasında elde edilen bilgiler, işlemelerin daha çok döküm tekniği ile yapıldığını göstermiştir. Bunun yanında dövme, kabartma (kase, vazo, sürahi ve kadehler için) ve sıkıştırma tekniklerinin de kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca alaşım (iki metalin karışımı) ile üretilen eserlerin de geniş yer tuttuğu anlaşılmıştır. Buradan anlaşılıyor ki tarih boyunca çok yönlü kültürel bağlantılarla Avarlar metal işlemeciliğinde bir rol-model olmuşlardır (Tamaska, 2008). Renkli metal işlemeciliğinin ilk örneklerini 1928 yılında açılan Macaristan'daki Kunszentmárton mezarlarında görmek mümkündür (Winter, 1996, s. 355). Ayrıca Karpat Havzası'nda şekillenen

keramik damgalama geleneği ile örgülü şerit süslemeler de Avar kültürüne özgü tarzlardandır. Erken Avar dönemi mezarlarında kulaklara asılan altınlar ve kurşunlar göze çarpmaktadır. Orta Avar döneminde ise kolyeler cilalı geometrik veya konik şekilli boncuklardan oluşmaya başlamıştır. Kadın mezarlarında bronz, gümüş, altın ve cam kullanılmış takılar öne çıkmaktadır. Geç Avar döneminde ise orta Avar çağının özellikleri devam etmekle beraber kadın mezarlarındaki süslemelerde zikzak şeklinde ve yivli bezemeler dikkat çekicidir (Bálint, 1988, s. 151, 152, 159, 161).

VII. yüzyıla ait bir prens mezar buluntusu Tuna ve Tizza ırmaklarının aralarındaki bölgenin kuzeybatısına denk geldiği için yazılı kaynaklarda kesinleşmemiş olan Avarların devlet merkezi meselesi de bu şekilde güçlü bir anlam kazanmıştır. Yazılı kaynakların vermediği kağanlığın merkezine dair bilgiler, arkeolojik bakıyellerle kanıtlanmaya çalışılmıştır. Avar sarayı hakkında ise gerek Bizans kaynağı Zemarkhos'un gerekse de Avarlardan bahseden diğer kaynakların verdiği bilgilerden çıkan ortak görüş, tahtın altından yapıldığı, değerli kumaşlardan (ipek) bir çadırda bulunduğu, altın yaldızlı ahşap sütunlarla bezenmiş olduğu ve hatta sürahilerin ve bardakların dahi altından yapılmış olduklarıdır (Pohl, 2002, s. 179-180). Zaten kaynaklarda Avar Kağanlığı'na yaklaşık 6 milyon solidi değerinde altın ve değerli eşyaların vergi olarak verildiği ve ayrıca mahkumlar ve yağmalanan mallar için de fidyeye alındığı bildirilmektedir. Bu büyük miktarlardaki altın ve değerli eşyalar Karpat Havzası'nda Avar döneminin "Altın Çağ" olarak nitelendirilmesini sağlamışlardır. Özellikle 626 yılından sonraya ait Avar mezarlarında altın buluntularının arttığı gözlemlenmiştir. Erken Avar dönemine ait yaklaşık 20 mezarda da Bizans solidileri bulunmuştur. Bulunan altınların önemli bir kısmı külçe veya eritilmiş durumdadır (Pohl, 2002, s. 181).

Kemerler ve kemer tokaları Avar döneminin en karakteristik buluntularıdır. Kemerler sanılanın aksine Avarlarda sadece giysiyi veya savaş gömleğini ilişirmek için kullanılmamışlardır. Avarlar kemerlerine kılıç, yay, okluk, bıçak, bardak, çanta gibi değişik unsurları da eklemişlerdir. Hatta bazen tılsımlı öğeler bağlayarak kendilerini kötü ruhlardan koruduğuna inanmışlar ve onlara kutsallık izafe etmişlerdir (Vida&Pásztor, 1996, s. 391).

Savaşı âdeta bir sanat gibi algılamış olan Avarlar için de savaş aletleri önemli bir yer teşkil etmiştir. En yaygın kullanılan ve meşhur silahları ataları Hunlardan yadigar kalmış olan refleks yaylarıdır. Arkeolojik bakıyelerde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Buluntularda rastlanan ve yaklaşık 120 ila 140 cm. uzunluğunda olan yayların ahşap ve kiriş kısımları maalesef günümüze ulaşamamıştır. Ancak değişik malzemelerden yapılmış pek çok yay arkeolojik verilerden takip etmek mümkündür. Yaylar ve okluklar Avar dönemi için özellikle bağlantı noktalarında kullanılan altın işlemelerle göze çarpmaktadır. Yakın dövüş için ise 80- 100 cm. uzunluğunda her iki tarafı da keskin kılıçlar kullanmışlardır. Bu kılıçların da altın ve bronzdan süslemeleri dikkat çekicidir. Ayrıca orta Avar döneminde ağırlıklı olmak üzere savaşlarda bıçakları (Bu bıçaklar bazı kaynaklarda yalnızca hançer olarak belirtilmektedir) da kullanmışlardır (Hofer, 1996, s. 351).

Avarların Orta Avrupa'ya gelmeden önce buldukları Karadenizin kuzeyi coğrafyası at koşum takımlarında değerli metallerin kullanılmasının kökenini oluşturmuştur. Ayrıca bu at koşum takımları çoğunlukla gümüşten yapılmış ve üzerlerinde geometrik desenler ile sembollere yer verilmiştir.

Avarlara Ait Buluntu Yerleri ve Arkeolojik Bakıyeler

Bu çalışmada Avarlara ait bütün hazineleri incelemek mümkün görünmemektedir ancak tespit edilmiş olanları ismen zikretmek ve belli başlı birkaçını buluntular açısından incelemek yerinde olacaktır. Karpat Havzası sınırlarına dahil olarak Macaristan'da; Környe, Keszthely, Zamárdi, Kölked, Szeged, Dunaszekcső, Előszállás, Dunajváros, Pécs, Alattyán, Ürböpuszta,

Kiskörös, Zsámbok, Budapeşte, Kisköre, Szegvár, Deszk, Čoka, Kiszombor, Tizsavárkony, Kecskemét, Kunbábony, Bócsa, Kecel, Tépe, Kunágota, Igar, Ozora-Tótipusztá, Szentes, Csengele, Ivánca, Kunszentmárton, Várpolata, Üllő, Pókaszpetk, Szarvas, Orosháza, Tizsafüred, Hortobágy, Csákberény, Zalakomár, Slovakia'da; Želovce, Komárno, Žitavská Toň, Holiare, Nové Zámky, Devínska Nová Ves, Avusturya'da; Zillingtal, Sommerein, Leobersdorf, Mödling, Zwölfaxing, Wien, Mistelbach, Sirbistan'da; Čelarevo, Novi Bonovci, Pančevo (Pançova), Vojka, Romanya'da; Teiuş bölgeleri Avarların arkeolojik bakiyelerini takip edebileceğimiz yerlerdendir (Pohl, 2002, s. 516). Diğer taraftan tamamı Avarlara ait olmasa da Avar etkisini barındıran Avusturya sınırları içerisinde Linz-Zizlau, Krungl, Hohenberg, Wimm, Köttlach Hırvatistan'da; Kašić, Cetina, Çek Cumhuriyeti'ne bağlı Mikulčice, Staré Město, Slovakia'da bulunan Blatnica, Macaristan'da; Sopronkőhida, Zalavar, Borjuállás gibi bölgelerden de söz etmek gerekmektedir. Zikredilen bu bölgelerde yapılan arkeolojik kazılarda çok çeşitli maddeler kullanılarak yapılmış, değerli eşyalar, süs eşyaları, kap-kacak, silahlar, at koşum takımları, kıyafetlere dair ipuçları sağlayan kumaş parçaları, paralar, kemer uçları ve tokaları gibi pek çok buluntu elde edilmiştir. Ancak Slovakia'nın Zemiansky Vrbovok adlı bölgesi, Macaristan'ın Fırtoşu bölgesi ile Avusturya'nın Hellmonsödt bölgeleri barındırdıkları hazine buluntuları nedeniyle son derece önemlidir (Pohl, 2002, s. 516). Bu buluntu yerlerinin dikkat çekenlerinden bir tanesi de Macaristan'ın üçüncü büyük şehri Miskolc'tur. Burada bulunan Herman Otto Müzesi geç Avar dönemine ait pek çok değerli parçayı bünyesinde barındırmaktadır. Ároktó-Pélypusztá ve Sály-Vízoldal bölgelerinde yapılan kazılarda ortaya çıkan kadın ve çocuk iskeletleri dikkat çekicidir. Çocuk mezarından çıkarılan demir bıçağın çocuğun ruhunu kötü ruhlardan korumak üzere konulduğu düşünülmektedir. Ayrıca yine kemer plakaları ve üzerindeki hayvan mücadele sahneleri de buluntular arasındadır (Katalin, 1968, s. 67-68).

Macaristan'ın Mélykút-Sánc-Dúló bölgesinden de Avarlara ait 49 adet mezar açılmış ve küpeler çıkarılmıştır (Balogh, 2012, p. 269). Yine Macaristan'da 1971 yılında bir kum ocağı çalışması sırasında Kunbábony'de bulunan yüzü altın plakalarla kaplı keten bir örtü ile kapatılmış 60- 65 yaşlarında (Tóth, 1996, s. 391) kağan veya prens mezarında (Pohl, 2002, 181) da kemiklerin yanında altın ve metal kolye uçları, yüzükler ve bilezikler bulunmuştur. Kağanın veya prensin kıyafetlerinde altın işlemlerin varlığı ve cam kakmalarla süslenmiş altın parçalarla birleştirilmiş hayvan başı figürlü kemer de dikkat çekmiştir. Saçlarına taktığı altın işlemeli süslerden kağanın veya prensin saçlarının örgülü olduğu tahmin edilmiştir. Parmaklarında bulunan değerli taşlarla süslü yüzüklerin Bizans'lı sanatkârlara yaptırılmış olabileceği düşünülmüş ve eldivenlerinin parmak kısımlarının da altın işlemeli olduğu göze çarpmıştır. Boynunda veya altın işlemeli çantasında taşıdığı kehribar ve cam boncuklarla süslü takılarının da kendisini koruduğuna inandığı için çocukluğundan beri yanında taşıdığı tahmin edilmiştir (Tóth, 1996, s. 391). Altın çerçeveli okluğunda gümüş uçlu oklar bulunmuştur. Mezarlarda bunların yanında altın kaplama bir kılıç kını, altın kaplama saplı bir kılıç, altın uçlu bir tören yayı, altın kaplama bir okluk ve altınla zenginleştirilmiş şekilde dekore edilmiş altı hançer ve bıçak bulunmuştur (Pohl, 2002, s. 181). Açığa çıkarılan bu silahların savaşlarda kullanılmadığı ve hatta belki de sadece cenazeler için taşıyıcısının başarısını ve rütbesini kanıtlamak adına tasarlandığı görüşleri mevcuttur (Pohl, 2002, s. 182). Yine altın uçlu kemer tokaları ile altın sürahi ve bardaklar da buradan çıkarılmıştır ve toplamda 2 kilo 25 gramlık altın buluntular söz konusudur (Bazı kaynaklar altınların toplam ağırlığının 3 kilogram olduğunu söylemektedirler Bkz: (Pohl, 2002, s. 181). Daha çok VII. yüzyıla tarihlendirilen ve yine Kunbábony buluntu alanında bulunan taşlar veyahut ta kafa bantları kadın mezarlarının en özgün parçalarıdır. Başka kazı alanlarında başa yerleştirilmiş üç altın plaka halinde ortaya çıkarılan taşlar burada da 14,9x9,5 santimetre ebatlarında bir altın folyo parçası bulunmuştur.

Üzerinde bulunan delikler ve kafatasının hemen yanında bulunması araştırmacılar tarafından bunun bir kumaş üzerine dikilmiş olabileceği düşünülmüştür (Stark, 2009, p. 288). Avarların atalarından gelen kıyafetlerde baş süslemelerinin yaygın kullanılması ve bulunan altın plakaların Türkistan'daki benzerleri gibi yay şekline sahip olması Avarların da bu geleneği sürdürdüklerine olan inancı arttırmıştır. Bu özelliklerinden dolayı Karpat Havzası'nın en zengin mezar kompleksi olarak anılmaktadır (Daim, 2017, p. 409- 410). Yine Romanya'nın Alba bölgesinde Şpálnaca/Şugud adı verilen mezar buluntularında Avarlara ait at iskeletleri bulunmuştur. İnsanların yanına gömülü olarak bulunan at iskeletleri Komárno bölgesinde, Szegvár bölgesinde ortaya çıkarılmış aynı zamanda kadın ve çocuk mezarlarında da görülmüştür. Araştırmacılar bunun Avar Kağanlığı içinde bürokratik olarak üstün kimselerin kadın ve çocuklarına özgü bir durum olabileceğini tahmin etmektedirler. Tizsafüred adlı kazı alanında ise orta ve geç Avar dönemine ait 70 adet at mezarı bulunmuştur (Tomka, 1996, s. 390). Ayrıca mezarların içinde bronz küpe ve kolye uçları göze çarpmaktadır. Aynı özelliklere sahip bronz küpeler ek olarak gümüş ve metalden yapılmış süs eşyaları da Sırbistan ve Slovakya'da da orta ve geç Avar dönemlerine tarihlendirilen Avar kadınlarına ait mezarlardan çıkarılmıştır (Cosma, 2018, p. 157, 160). Arnavutluk'un Vrap ve Erseke bölgelerinden de altın ve bronzdan yapılmış üzerlerinde kanat fügürleri olan at koşum takımları bulunmuştur (Stadler, 1984, s. 107). Vrap alanı kazısı 1901 yılında yapılmış ve 41 parça gümüş ve altın obje ele geçirilmiştir (Stadler, 1996, s. 432). Her biri yaklaşık 150 gram ağırlığında olan kemer uçları ve tokaları da buluntular arasındadır (Pohl, 2002, s. 181). Bu iki buluntu yerinden Avarlara ait toplamda 9 kilogramlık altın ve yaklaşık 7 kilogramlık gümüş buluntular ortaya çıkarılmıştır (Pohl, 2002, s. 181). Macaristan bölgesindeki Homokmégy, Szebény I-III, Dévaványa, Szob, Tizsaderzs, Pilismarót, Kiskőrös Pohibuj- Mackó- Dúló, Kiskőrös Cebe- Pusza, Kiskőrös Szúcsi- Dúló, Visznek buluntu yerleri altın, gümüş ve metal ve deri kullanılarak yapılmış süs eşyaları, paralar, kap-kacaklar, giysi parçaları, silahlar, at koşum takımları, takılar bulunması bakımından önemlidir (Kovrig, 1975). Romanya'nın Nădlac bölgesinde de bir otoyol çalışması sırasında geç Avar dönemine ait 12 mezar bulunmuştur. Bu mezarlardan altın, gümüş ve bronzdan yapılmış; üstün kuyumculuk mahareti ürünü oldukları belli olan kilitli küpeler, takılar, süs eşyaları, bıçaklar, kemerler ve çanak-çömlek parçaları çıkarılmıştır (Cociş&Gáll&Urák&Ursutu, 2016, Vol. 20). Macaristan'ın Környe bölgesinde 1954- 1955 yıllarında erken Avar dönemine ait 152 adet mezar buluntusuna rastlanmıştır. Küçük gruplar halinde gömülü bulunan bu mezarların yaklaşık 58 tanesi erkeklere, 46 tanesi kadınlara, 13 tanesi genç erkeklere, 14 tanesi genç kızlara, 20 tanesi de atlara ait mezarlar olarak düşünülmüşlerdir. Bu mezar buluntusunun en önemli özelliği, silahlarda P şekli verilmiş kılıçlar, kemiklerle zenginleştirilmiş yaylar, üç kanatlı ok uçları, kamış yaprağı şeklindeki mızrak uçları; at koşum takımlarında demir, uzun üzengiler, halka şeklindeki dizginler, sıkıştırılmış plakalar; kemer tokalarında sıkıştırılmış tokalar; mücevherlerde renkli boncuklar, kurşundan kulak kolyeleri bakımından Türkistan'daki ataları ile neredeyse birebir aynı olmalarıdır ("Germanen Hunnen und Awaren Schätze der Völkerwanderungszeit", 1987, s. 261). Macaristan'ın Csongrád bölgesinde de Avar kadınlarına ait mücevherlerin başrolde olduğu buluntular ortaya çıkarılmıştır. Çek Cumhuriyeti'nde Mikulčice bölgesinde Avarların geç dönemine ait bronz at koşum takımları ve kemerlerin bulunduğu mezarlar bronz işlemeciliği konusunda en büyük kompleks olma özelliğini taşımaktadır (Poláček 2008, s. 583). Avar buluntu yerlerinin en önemlilerinden olan Macaristan'daki Keszthely bölgesi özellikle kadın mezarlarından çıkarılan takıları ile ün salmış bir arkeolojik bakiyedir. Buluntular arasındaki küpeler ve bilezikler klasikleşmiş Avar sanatı örneklerini bronz, gümüş ve altınlar üzerinde taşımaktadırlar (Garam, 1991, s. 79, 80).

1985 yılında Avar Kağanlığı'nın batı sınırlarından biri olarak kabul edilen Almanya'nın Aşağı Bavyera bölgesinde bir mezar açığa çıkarılmıştır. Mezarda VII. yüzyıla ait olduğu düşünülen bir erkek iskeleti ve yanında kalkanı, Avarlara ait bir üzengi ve çok parçalı bir kemer bulunmuştur (Distelberger, 1996, s. 287).

Antropolojik veriler açısından bize ışık tutacak olan buluntular da son derece önemlidir. Avarların 60 yaşını nadiren görebildikleri, hamilelik ve doğumların yarattığı risklerden dolayı kadınların 20 ila 40 yaş arasında; erkeklerin ise 40 ila 60 yaş arasında öldükleri düşünülmektedir. Avusturya'da bulunan buluntu yerlerinden Leobersdorf'ta 172 adet ve Zwölfaxing'de 245 adet ve Zillingtal'de çıkarılan iskeletlerde kadın ve erkeklerin ölüm yaşlarının istatistikleri çıkarılmıştır. Ayrıca Avarların dış görünüşleri ile ilgili de arkeolojik veriler ışığında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre, erkeklerin boyları ortalama 1.68 cm, kadınların boyları ise ortalama 1.59 cm idi. Asyalı bir tipe sahip olan Avar erkekleri, güçlü bir vücuda, uzun bir yüze ve uzun bir kafatasına sahiptiler. Kadınlar ise ince yapılı ama güçlü bir vücuda ve düz bir yüze sahiptiler. Kafatasları orta büyüklükte idi (Peters, 1996, s. 424, 426, 428).

SONUÇ

Orta Avrupa'da yaşamış bilhassa da Karpat Havzası ile Tuna Nehri civarını kendilerine yurt edinmiş Avarların arkeolojik buluntularından hareketle başta farklı kaynaklardan beslenen heterojen bir kültür ile Türkistan'dan getirdikleri ve bu coğrafyada geliştirdikleri kültürlerini birleştirerek homojen ve kendilerine özgü bir kültür oluşturduklarını söylemek mümkündür. Avrupa ve dünyanın hafızasına "Altın Çağ" olarak kazınmış olan Avar sanatı, arkeolojik verilerden elde edilen zengin kültür birikimi ile kalıcılığını sağlamıştır. Avarların yaklaşık 250 yıllık hakimiyet dönemlerine göre Erken, Orta ve Geç dönem olarak sınıflandırılan bakiyeler, sayıları on binlerle ifade edilen ve nerdeyse Orta ve Doğu Avrupa coğrafyasının tamamına yayılmış olan hazinelerdir. Erken ve Orta dönem buluntularında daha çok kemer tokaları ve süs eşyaları göze çarparken Geç dönem buluntuları bunlara ek olarak savaş aletleri ile de ön plana çıkmaktadır. Buluntular arasında Avar savaşçılarının ok, yay- mezarlarda bulunan uzun yaylar törenlerde kullanılmak üzere nispeten kısa olanlar ise at üzerinde rahat hareket edebilmek amacıyla tasarlanmışlardır-, Türk geleneğinin önemli hususiyetlerinden iki tarafı keskin kılıç, mızrak, hançer gibi silahları; kıyafetlerinde kullandıkları işlemeli ve süslemeli kemerler; Avar kadın ve bazen de erkeklerine ait kolye, küpe, bilezik, yüzük, baş süslemeleri gibi takılar, keramikten yapılmış kap-kacaklar yer almaktadır. Bütün bu malzemelerin yapımında ve bezenmesinde kullanılan farklı teknikler yukarıda bahsetmiş olduğumuz çok yönlü kültürün en güzel örneklerinden biridir. Ayrıca eseler üzerinde hayvan mücadele sahnelerinin sergilenmiş olması dünyada Türk üslubu olarak bilinen hayvan üslubuna Avarlar tarafından sahip çıktığını, aynı zamanda da inanç geleneklerinin birbirlerinden kilometrelerce uzaktaki coğrafyaya rağmen korunduğunu kanıtlar niteliktedir.

SUMMARY

As it is known, Turks spread to four corners of the world from the moment they appeared on the stage of history and left their own culture. Avars increased the curiosity that already exists in the western world, because they are descendants of Attila, who had previously carried out an extremely successful policy. Especially at the point of art, they have built a dominant understanding engraved on the memory of Europe and the world as a "Golden Age". Today, we can follow the traces of this culture created by Avars from archaeological findings.

The fact that our history, which we follow from the written documents, can be followed concretely through archaeological data is an important point to be emphasized in terms of historical science. Avar Khaganate has an archaeological history that has had a great impact in the world with its rich archaeological findings. We believe that our study, which we provide

information about Avar finds, will contribute greatly to the gap in the field, since the vast majority of these archaeological data are valuable studies that have not been previously brought into our literature. Avar archeology has always been an area of interest for archaeologists in terms of finds. Avar tombs, which are built with a rich content and a tradition transferred from generation to generation, are very suitable for the applicability of archaeological methods. Avar finds make them feel that they are a strange, exotic and rich cultural accumulation fed from many different places. Although there are various opinions of scholars who do research on Avars, it is a fact that the number of kurgans belonging to the Avar period is not less than sixty thousand in total, including around 50,000 in the Danube Basin center, as well as around 5,000 in Vienna, lower Austria and Burgenland region of Austria. While these kurgans are mostly found in the region of Hungary and Slovakia, some of them are on the territory of Serbia, Croatia, Romania, Austria, Czech Republic, Germany and Poland. It will be useful to examine the archeology of Avar Khaganate, which is a period of 250 years of domination (567 / 8-822), in the Early (approximately 570-650), Medium (650-700) and Late (approximately 700-830) periods : While Early and Middle Avar period finds consist mostly of belt buckles and pieces, earrings, bracelets, necklaces, equestrian items and weapons, In the late Avar era, together with the finds seen in the early and middle periods, the decorated shapes of the belts, the pieces of belts decorated with crests and various ornaments, as well as necklaces and earrings in women's tombs, as well as pearls and rings, reflex springs as war tools, swords, axes, arrowheads are outstanding. Also, in the graves where there are horse harnesses belonging to the late Avar era, stirrups and capes were found, each of which was produced with a special skill. The different techniques used in making and decorating all these materials are one of the best examples of the versatile culture we have mentioned above. In addition, the fact that animal fighting scenes were exhibited on the works proves that the animal style known as the Turkish style in the world was owned by Avars and that the traditions of belief were preserved despite the geography that is kilometers away from each other.

KAYNAKÇA

- Anke, B.& Révész, L.&Vida, T. (2008). *Reitervölker im Frühmittelalter Hunnen, Awaren, Ungarn*. Stuttgart: Theiss Verlag.
- Bálint, C. (1988). *Die Archäologie der Steppe Steppenvölker zwischen Volga und Donau von 6. bis 10. Jahrhundert*. Wien: Böhlau.
- Balogh, C. (2012). A Mezősílas Type Pendant from Grave 14 of the Melykut-Sanc-Dúló Cemetery. T. Vida (Ed.), *Thesaurus Avarorum Archaeological Studies in Honour of Éva Garam* içinde (p. 269-286). Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézet : Magyar Nemzeti Múzeum.
- Cociş, S.& Gáll, E.& Urák, M.&Ursutu A. (2016). The periphery of the centre? The late Avar cemetery part at nădlac. *Archaeologica Bulgarica*. 20 (1), 1-75).
- Cosma, C. (2018). Graves with Horses Discovered in the 7th–8th Centuries Cemetery in Şpálnaca/Şugud (Alba County). *Ziridava Studia Archaeologica*, 32, 157-175.
- Daim, F. (1996). Archäologie der Awaren. F. Daim (Ed.), *Reitervölker aus dem Osten Hunnen+Awaren* içinde (s. 199-201). Eisenstadt:Medieninhaber.
- Daim, F. (2017). The gold of the Avars. Three Case Studies, *Dalle steppe al mediterraneo Popoli, culture Integrazione*, 407-422.
- Distelberger, A., (1996). Import in die awarischen Westgebiete im 8. Jahrhundert. F. Daim (Ed.), *Reitervölker aus dem Osten Hunnen+Awaren* içinde (s. 287-307). Eisenstadt:Medieninhaber.
- Garam, E. (1979). Die Awaren. H. Roth (Ed.), *Kunst der Völkerwanderungszeit* içinde (s. 179-185). Berlin: Propyläen Verlag.
- Garam, E. (1991). *Die Awarzeitlichen Funde aus Ungarn im Römisch-Germanischen Zentralmuseum*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.
- Germanen Hunnen und Awaren Schätze der Völkerwanderungszeit. (1987). Nürnberg: Verlag Germanisches Nationalmuseum.
- Hofer, N. (1996). Bewaffung und Kriegstechnologie der Awaren. F. Daim (Ed.), *Reitervölker aus dem Osten Hunnen+Awaren* içinde (s. 351-354). Eisenstadt:Medieninhaber.
- Kafesoğlu, İ. (2007). *Türk milli kültürü* (27. baskı). İstanbul:Ötüken.
- Kardaras, G. (2018). *Byzantium and the Avars, 6th-9th Century AD*. Leiden:Brill.
- Katalin, K. V. (1968). Avarkori leletek a miskolci múzeumban/ Awarzeitliche Funde im Museum von Miskolc. K. József (Ed.), *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* içinde (s. 47-69). Miskolc: Herman Ottó Múzeum.
- Kovrig, I. (Ed.), (1975). *Cemeteries of the Avar period 567-829 in Hungary Avar finds in the Hungarian National Museum I*, Budapest: Akademiai Kiado.
- Peters, S. G. (1996). Zur anthropologie der Awaren. *Reitervölker aus dem Osten Hunnen+Awaren* içinde (s. 424-428). Eisenstadt:Medieninhaber.
- Pohl, W. (2002). *Die Awaren ein steppenvolk in Mitteleuropa 567-822 n. Chr*. München: C.H. Beck Verlag.
- Poláček, L. (2008). Mikulčice und Awaren Zur Interpretation 'awarischer' Funde von Mikulčice. J. Bemann&M. Schmauder (Ed.), *Kulturwandel in Mitteleuropa Langobarden- Awaren- Slawen* içinde (s. 579-589). Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.
- Profantová, N., (1992). Awarische Funde aus den Gebieten nördlich der awarischen Siedlungsgrenzen. F. Daim (Ed.), *Awarenforschungen* içinde (s. 605- 803). Wien: Institut für Ur-und Frühgeschichte der Universität Wien.
- Stadler, P. (1986). "Ausgewählte Awarische Bronzegüsse als Parallelen zu Gürtelbeschlägen von Vrap Und Erseke. J. Werner (Ed.), *Studien zur Archäologie der Awaren 2* içinde (s. 105-127). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Stadler, P. (1996). Der Schatz von Vrap, Albanien. . F. Daim (Ed.), *Reitervölker aus dem Osten Hunnen+Awaren* içinde (s. 432-437). Eisenstadt:Medieninhaber.
- Stark, S. (2009). Central and Inner Asian Parallels to a Find from Kunszentmiklós-Bábony (Kunbábony): Some Thoughts on the Early Avar Headdress. *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 15, 287-305.
- Tamaska, O. H. (2008). Avar-age metalworking technologies in the Carpathian Basin (sixth to eighth

- century. F. Curta-&R. Kovalev (Ed.), *The Other Europe in the Middle Ages Avars, Bulgars, Khazars and Cumans* içinde (s. 237-263). Leiden:Brill.
- Tomka, P. (1996). Die Bestattungsformen der Awaren. F. Daim (Ed.), *Reitervölker aus dem Osten Hunnen+Awaren* içinde (s. 384-390). Eisenstadt:Medieninhaber.
- Tóth, E. H. (1996). Kunbáboy- Das Grab eines awarischen Khagans. F. Daim (Ed.), *Reitervölker aus dem Osten Hunnen+Awaren* içinde (s. 391-397). Eisenstadt:Medieninhaber.
- Vida, T.& PÁSZTOR, A. (1996). Der beschlagverzierte Gürtel der Awaren am Beispiel des Inventars von Budakalász- Dunapart, Ungarn, Grab 696. F. Daim (Ed.), *Reitervölker aus dem Osten Hunnen+Awaren* içinde (s. 341-347). Eisenstadt:Medieninhaber.
- Winter, H. (1996). Die buntmetallbearbeitung bei den Awaren. F. Daim (Ed.), *Reitervölker aus dem Osten Hunnen+Awaren* içinde (s. 355-358). Eisenstadt:Medieninhaber.

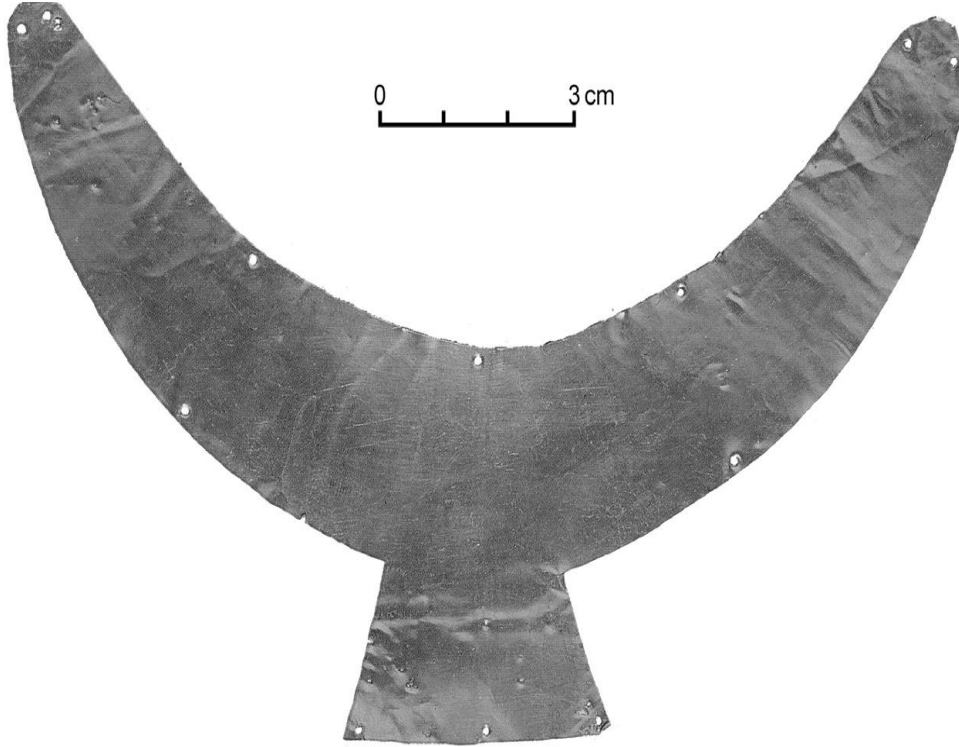
EKLER
FOTOĞRAFLAR

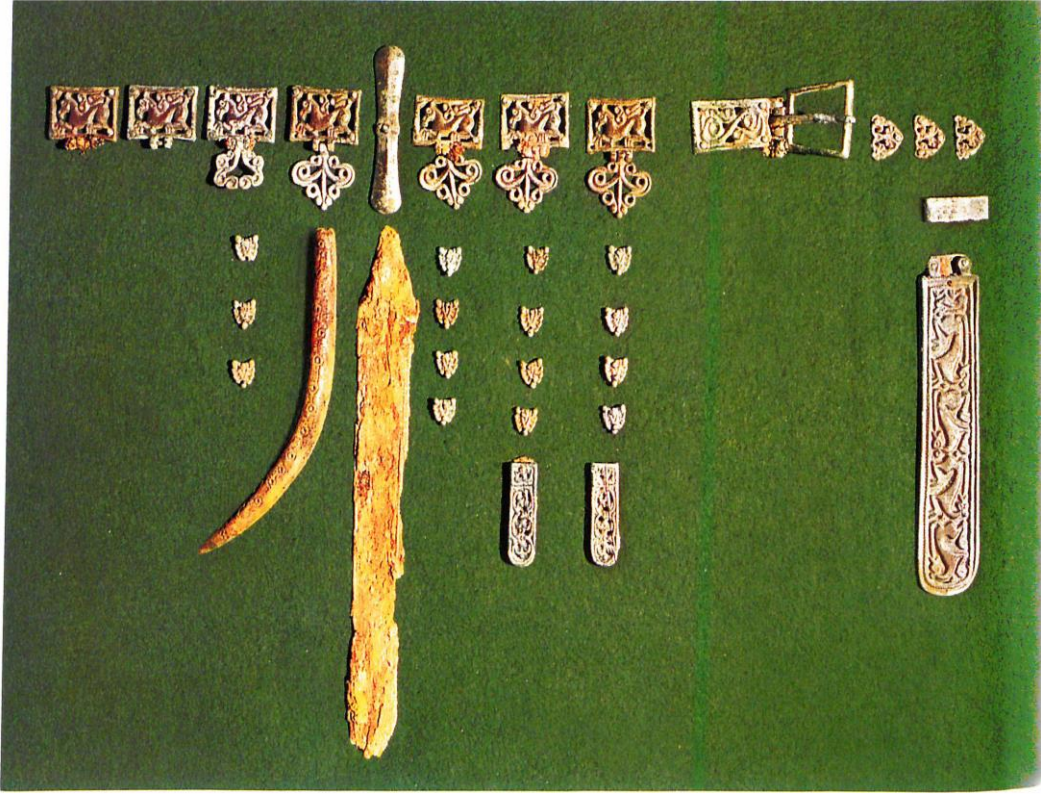
Fotoğraf 1: *Bócsa mezarlarından çıkarılan Avarlara ait bir çift taraflı keskin dar kılıç (Anke& Révész&Vida, 2008, s. 50)*

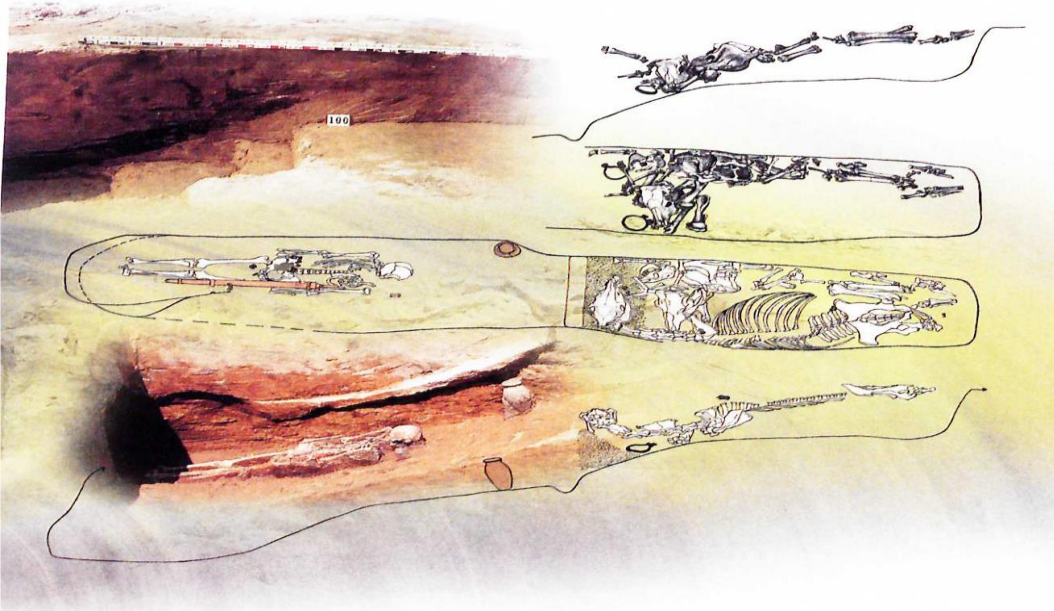
Fotoğraf 2: Kunbábony mezarlarından çıkarılan altın işlemeli tören kemeri tokaları (Anke& Révész&Vida, 2008, s. 56)

Fotoğraf 3: Kunbábony mezarlarından çıkarılan altın folyo parçası (Stark, 2009, p. 291)

Fotoğraf 4: Zalakomár buluntu yerinden geç Avar dönemine ait bronz kemer parçaları (Anke& Révész&Vida, 2008, s. 68).

Fotoğraf 5: Szegvár kazılarında Avar mezarlarına örnekler (Anke& Révész&Vida, 2008, s. 52)